

Esglésies del Baix Vallès d'origen romànic

Consol Garcia-Moreno i Marchan*
Jordi Mas Gómez**

Resum

Deu imatges d'esglésies vallesanes de l'entorn de Mollet, els orígens de les quals es remunten a l'Alta Edat Mitjana. Els originals d'aquestes imatges, obra de Jordi Mas, s'han realitzat amb la tècnica pictòrica de l'aquarel·la. Cada imatge s'acompanya d'una síntesi de la trajectòria històrica d'aquests edificis de culte. I precedint-les, hem sintetitzat alguns trets significatius del context històric en el qual s'emmarquen els orígens d'aquests temples: en uns territoris recuperats als sarraïns, pagesos i senyors malden per fer realitat el projecte d'una Catalunya en construcció, on l'Església tindrà un paper molt destacat.

Paraules clau: romànic, alou, delmes, primícies, parròquia, consagració, concilis de Pau i Treva, sagrera.

1. Introducció

Una part important del nostre patrimoni cultural es va forjar a l'Edat Mitjana, com ara el model d'ocupació i explotació del territori, el mapa de municipis, el disseny urbà dels centres històrics de molts dels nostres pobles i ciutats, les característiques arquitectòniques de molts dels edificis que ens envolten, sobretot de tipus religiós. També altres béns o valors menys materials però ben tangibles, com ara la llengua, l'històric llegat

jurídic, símbols, icones i referents col·lectius, l'important ascendent de l'església en la vida individual i col·lectiva del poble, entre altres, configuren un patrimoni cultural que es remunta als segles atzarosos que se situen entre l'ensorrament del món antic i els esdeveniments de la Baixa Edat Mitjana. En aquesta gestació de l'imaginari del nostre poble tingué un paper molt destacat l'aparició de la institució que anomenem Parròquia, al voltant del segle X, fenomen que es donà en tot l'occident cristià.

2. El Vallès, terra oberta, cruïlla de camins

Les característiques geogràfiques i humanes de les terres del Vallès els primers segles de la nostra era es mostren propícies al trànsit de gent i a la penetració de corrents culturals i ideològics vinguts d'arreu de l'imperi romà. Els anys transcorreguts entre els segles III i IV foren temps convulsos: crisi militar i política, invasions, revoltes internes i una important crisi econòmica, amb la consegüent crisi social. En aquest paisatge d'inseguretats i canvis al llarg i ample de l'imperi, s'esdevé el fenomen que anomenem la cristianització: un moviment religiós, procedent del Mediterrani oriental, que arrelà amb força en la societat tardoromana.

Les primeres notícies de comunitats cristianes en terres catalanes es remun-

* Mestra i llicenciada en Història Moderna i Contemporània. consolgmm@yahoo.es

** Projectista industrial. Pintura i dibuix. jomas@telefonica.net

ten a aquests primers segles de la nostra era. Ens parlen de martiris de ciutadans adeptes a la nova fe: bisbes, diaques i altres membres de la comunitat. És molt remarcable el martiri de Frutuós, bisbe de Tarragona, juntament amb els seus diaques Eulogi i Auguri, jutjats, condemnats i executats en la foguera tots tres el 21 de gener de 259 a l'amfiteatre tarragoní. D'aquest martiri es conservaren unes actes, redactades per un autor anònim i possiblement contemporani als fets (el document es coneix com la *Passio Frutuosi*). Aquest relat és considerat el primer document cristià històric de la Península Ibèrica, i els expert asseguren que la seva autenticitat està fora de qualsevol dubte. La importància de Tàrraco com a capital de la província romana dita *Hispania citerior* i després *Tarraconense* facilitaren el coneixement d'aquestes execucions, emmarcades en la persecució de Valerià, que presenta una característica molt peculiar: les víctimes no foren gaires, però foren ben triades. Entre altres moriren els papes Esteve I i Sixt II i els bisbes Dionís d'Alexandria, Cebrià de Cartago, Sernin de Tolosa i Frutuós de Tàrraco, quatre seus episcopals de capitals d'importantes províncies de l'Imperi. Tota aquesta circumstància fa formular als historiadors la hipòtesi que al final del s. II i principi del s. III l'Església de Tàrraco ja era una comunitat sòlidament assentada i vertebrada. De la importància de la seu tarragonina es pot explicar el fet que la *Passio Frutuosi* era llegida públicament a les esglésies africanes en temps de Sant Agustí (principis del s. IV).

Sembla també que foren significativament importants els contactes entre la *Tarraconense* i la província romana d'Àfrica, en la què prosperaven comunitats cristianes joves i de gran vitalitat. El culte a sants màrtirs africans a la nostra comarca, com ara Sant Cebrià o Santa Perpètua, i la presència de predicadors africans de la nova fe a la *Tarraconense* (Sant Cugat, Sant Feliu) mou

així mateix als historiadors a refermar la hipòtesi d'aquests contactes entre els dos territoris. Explica la tradició i algun document àmpliament retocat amb intencions pietoses, que aquest dos sants, nascuts prop de Cartago, i que eren parents o amics, vingueren junts a Hispania a predicar la fe cristiana. Feliu marxà cap a Girona i Cugat es quedà a Barcelona on feu adeptes per a la nova fe. Ambdós foren víctimes de la persecució de Dioclesià. Cugat fou martiritzat a 8 milles romanes de la ciutat de Barcelona, a la via que menava a Ègara (Terrassa), l'any 305, prop d'un castell romà anomenat *Castrum Octavianum* (avui Sant Cugat del Vallès). En unes excavacions fetes entre 1927 i 1932 al claustre del monestir del mateix nom, lloc on la tradició situa l'execució del màrtir, es van trobar restes d'una construcció de tipus funerari, un *martyrium*, on potser es dipositaren les despulles del sant. Altres restes d'una construcció contigua a l'anterior, un aula rectangular amb tombes excavades a l'interior i al seu voltant (s. V o bé s. VII, segons autors), desvetllen que l'indret fou lloc de culte cristià des d'època paleocristiana.

Les darreres intervencions en el conjunt d'esglésies terrassenques de Sant Pere també han confirmat l'existència de la primera basílica episcopal d'Ègara, possiblement del s. V, sota l'església de Santa Maria. Hi ha també documentació epigràfica procedent del Vallès Occidental (Terrassa, Sant Quirze del Vallès, Castellà del Vallès) que confirma la presència cristiana en època primerenca al Vallès. Més a prop de casa nostra s'ha conservat l'ara d'altar trobada a Santiga (Santa Perpètua de Mogoda), datada entre els s. IV i V, un altre valuós testimoni de l'antigor de les comunitats cristianes al Vallès.

Amb el buit de poder que suposà la desfeta de l'Imperi romà, el poble s'aplega al voltant de l'estament eclesiàstic, que era en aquells moments l'única autoritat real existent. D'aques-

ta manera, la jerarquia eclesiàstica assolí una posició social preeminent i una creixent influència en els afers polítics, socials i econòmics. I un tret ben significatiu s'inicia també en aquests primers segles medievals: el monopoli de la cultura i l'art per part de l'Església.

Poc canvià aquest estat de coses amb la presència dels visigots i la creació del seu regne (de mitjans del s. V fins a principis del s. VIII) a la Península. A terres del Vallès, és d'aquesta època la creació de la diòcesi d'Ègara (tenim referències dels seus bisbes des de l'any 465 fins a final del s. VII), formada per una segregació de la diòcesi de Barcelona. S'estenia d'est a oest al llarg de la depressió prelitoral des del Baix Montseny, els dos Vallès i el Penedès, i com la resta de diòcesis de la Tarraconense, estava sota l'obediència del metropolità de Tàrraco. Sembla, però, que en començar el segle VIII, l'arrelament del cristianisme al Vallès era efectiu en nuclis de població de certa importància, com ara Ègara (Terrassa) o *Aquae Calidae* (Caldes de Montbui), però encara hi havia molt a fer en les extenses zones rurals, on el poblament era dispers. Aquesta realitat era extensiva a tota la Tarraconense. És el moment en què, tímidament, sorgeixen petit nuclis monacals en aquestes zones rurals, cridats a tenir un important protagonisme en segles posteriors (Sant Cugat dels Vallès molt especialment, però també Sant Llorenç del Munt i Sant Miquel del Fai),

Amb l'arribada dels musulmans a la Península (711) les circumstàncies canviaran de forma significativa. L'àrea territorial que correspondria a l'anomenada Catalunya Vella, ben aviat es va configurar com una terra fronterera, allunyada dels centres de poder del moment. Les revoltes de faccions islàmiques hostils a la metròpoli cordovesa o els enfrontaments entre musulmans i francs foren freqüents i la repressió militar i política sobre aquestes terres perdurà

gairebé fins el canvi de mil·lenni. Les conseqüències socials i demogràfiques foren importants: ara la classe dominadora eren els musulmans; la vella aristocràcia hispanogoda quedà molt tocada, morts uns en la resistència a la invasió, altres exiliats a terres ultrapirinenques i d'altres pactaren amb els nous senyors; masses populars que fugien de la ciutat al camp o camperols que es refugiaven a les muntanyes. I, tot i que a priori, la religió no havia de suposar conflictes perquè el nou ordre no impedí la pràctica del culte cristià tot pagant un impost, la fe que portaren els invasors fou un contrincant prou eficient per a una Església amb una estructura organitzativa poc consolidada. Tant és així, que la conseqüència immediata de la conquesta islàmica fou la desaparició de les diòcesis d'Ègara, Vic, Empúries i també de la metropolitana de Tàrraco.

3. Els francs i la reconquesta del territori de la Catalunya Vella

Els veïns francs havien aturat la marxa de les tropes musulmanes a la conquesta d'occident prop de la ciutat de Tours, al sud de París, cap a l'any 732. A partir d'aquesta data, la sort de les armes havien fet retrocedir aquell exèrcit invasor que havia sotmès tots els territoris d'Hispania i la Septimània (aproximadament l'actual Llenguadoc-Rosselló) en poc més de 20 anys. La recuperació dels territoris perduts era progressiva i l'any 801 Barcelona fou conquerida per les hosts de Lluís el Pietós, fill de l'emperador dels francs Carlemany. Així, a principis del segle IX, les campanyes conjuntes de francs i hispanovisigots havien establert la frontera al Llobregat, conquerits ja els territoris que anomenen la Catalunya Vella. La situació del Vallès, en la línia de frontera, deixà les terres vallesanes exposades a les incursions bèl·liques, de devastació i de pillatge, força freqüents com ja hem dit, dels sarraïns. Conquerits els territo-

ris, calia repoblar-los i dotar-los d'unes certes garanties de pau i seguretat.

En aquesta societat de frontera, la tasca més urgent era, doncs, establitzar els límits territorials, repoblar les terres conquerides i, molt important, organitzar unes embrionàries administracions. De la ferma defensa de la frontera amb els sarraïns n'eren responsables els senyors laics, governants i senyors de la guerra i posseïdors del dret d'exploració d'una part important de la terra. La segona, o sia la repoblació i dinamització social i econòmica del territori, és una tasca més compartida; hi posen gran interès els senyors, laics i eclesiàstics, però els autèntics artífexs d'aquesta gran empresa van ser les comunitats pageses. Amb la seva presència i el seu treball, la terra abandonada i malmesa per lluites i agressions es revalorà i tornà a ser la base d'una economia basada fonamentalment en la producció agrícola. Aquesta classe senzilla, de condició humil, assoleix un protagonisme social insospitat. L'Església es mostrà molt interessada des del primer moment en consolidar la seva presència en la nova societat naixent, sobretot en les zones rurals, epicentre dels canvis que infantaven la nova societat. I és en aquest context que el paper de la Parròquia és important i insubstituïble.

4. El moviment parroquial

“La parròquia va néixer com una institució fundada per atendre les necessitats espirituals dels feligresos. A l'època feudal no va perdre aquesta funció, però va assumir-ne d'altres. El paper de la parròquia, més enllà de la seva funció espiritual, va arribar a ser realment important” (VILAGINÉS, 2001).

El centre i referent de la institució que anomenem Parròquia era una església o lloc de culte, que aglutinava grups humans que vivien al seu voltant dispersos en masies o en incipients nuclis agrupats, dins un context territorial delimitat o terme parroquial.

Era habitual que els edificis de culte més antics haguessin sorgit per iniciativa del senyor que posseïa la terra en la què s'edificaven; així ens podem trobar arreu amb esglésies de jurisdicció (dependència directa) senyorial, o comtal, o sota la jurisdicció de l'abat d'un monestir o d'un bisbe. Cal, però, distingir les que eren simplement esglésies de culte, oratoris o temples privats i les esglésies parroquials.

La Parròquia era més que un edifici de culte on es reunien els cristians, funció que, com diu Vilaginés, sempre va exercir. Constitutiu de la Parròquia i inherent a la institució eren les terres que l'envoltaven, de conreu, bosc i ermes les quals, amb l'església que les centrava i aglutinava, formaven un ens jurídic. I també els homes que vivien i conreaven aquestes terres. Pagesos i vilatans es congregaven a l'empar dels murs parroquials aplegats per la fe que els unia, però també pel sentiment de pertinença a una comunitat humana. Perquè la institució parroquial també creava identitat tot estant al costat dels seus fidels en els moments decisius de llurs vides: en el naixement (bateig), en el compromís personal i social (casament) i en l'acolliment de les seves despulles en terra sagrada (enterrament). A tots els feligresos la por els era comuna i omnipresent: por de no aconseguir la salvació eterna, por de les calamitats periòdiques i de les penúries quotidianes. La pertinença a un col·lectiu els era un imperatiu, una necessitat. Dins la Parròquia, les comunitats medievals foragitaven la solitud i la impotència i se sentien acollides.

La Parròquia adquireix una dimensió social, econòmica i administrativa de gran abast quan, al procés de cristianització s'hi suma l'afany de reorganització social. Sota el seu aixopluc els pagesos revifien una economia en estat de xoc, es formulen propostes de petites comunitats que infanten els nuclis dels pobles del futur i l'església emergeix com a

mentora del món nou que es prepara. És aleshores, també, quan la Parròquia esdevé un valuós instrument de fiscalitat. Havia arribat el moment de definir amb precisió els termes d'aquestes cèl·lules socials naixents per convertir cada parròquia en un conjunt de terres sobre les quals tenien cert drets els estaments poderosos, alhora que pesaven sobre la pagesia que les treballava obligacions comunes.

Fou un pas decisiu per a la consolidació del fenomen parroquial quan, per iniciativa de l'arquebisbe de Reims, s'implanta al s. IX la recaptació del delme, un impost equivalent a la dècima part dels ingressos totals que generaven les terres del terme parroquial. En origen, el delme havia de servir, en primer lloc, per mantenir els pobres de la comunitat parroquial; també per remunerar el pastor que en tenia cura i subvenir despeses del temple i culte, i finalment, i en proporció similar a les anteriors, un terç aproximadament era per al bisbe. Amb el temps, s'hi sumen altres impostos com ara les primícies, que es recaptaven sobre els primers fruits de les collites i no estaven quantificades, i les oblacions, donacions dels parroquians per serveis parroquials rebuts, com ara enterraments, batejos, casaments, lluminàries pels difunts o donacions testamentàries, entre altres.

Amb el temps, la Parròquia es converteix en una font d'ingressos important, i atermenada com estava, facilita enormement la recaptació dels impostos amb què les terres que treballaven els seus habitants estaven gravades. I l'espai parroquial esdevé tan lucratiu que aviat és motiu de disputes i tensions entre l'estament clerical i els senyors laics, atès que ambdós se sentien beneficiaris dels guanys fiscals que es generaven.

Paral·lelament al sorgiment de la institució parroquial es generalitzà la sagrera, un espai en un radi de trenta passes al

voltant d'una església, que el bisbe delimitava solemnement en consagrar un edifici de culte, on es prohibia qualsevol acte de violència sota pena d'excomunió. Un espai privilegiat jurídicament que protegia béns i persones. La historiografia troba l'origen d'aquest fenomen en una profunda crisi social que es coneix com a *revolució feudal*, un període de lluites (a Catalunya entre els anys 1020 i 1060) d'una violència sense fre, en la què els nobles es revelen contra els comtes per tal de prendre les terres als pagesos que n'eren propietaris i sotmetre'ls a servitud. La resposta a aquesta escalada de violència i conseqüent crisi social va sorgir al Rosselló, i consistí en la creació de les assemblees de Pau i Treva. La primera es celebrà l'any 1027; les víctimes d'aquesta violència dels clans nobiliaris eren pagesos i eclesiàstics i sembla que, convocada pels pagesos, es trobaren als prats de Toluges (Rosselló) amb el concurs de l'alta jerarquia per trobar una solució al problema esmentat. Fou presidida per Oliba, comte, abat i bisbe dels territoris catalans, segurament el primer català universal. Volien establir una autoritat que prohibís, de forma efectiva, la pràctica de tota violència arreu del territori.

La màxima expressió dels beneficis de les assemblees de Pau i Treva és la sagrera, que garantint el dret d'immunitat dins seu i l'Església esdevenia una garantia contra l'extorsió feudal. Aviat l'efecte del dret de sagrera fou la concentració d'edificis prop dels temples parroquials, amb la qual cosa també es convertí en una font importants de beneficis. Des del s. XII, tot aquest espai, la *res sacra*, gaudí de la jurisdicció d'excepció pròpia de l'Església romana.

Cal fer menció que el moment àlgid del moviment parroquial es dona entre els segles X i XII, coincidint amb una reforma molt ambiciosa de l'Església impulsada des de Roma: la Reforma Gregoriana, amb la què es pretenia de-

purar els hàbits morals –molt deteriorats– del clero secular i regular i exigir un més alt nivell de formació teològica i pastoral a aquest col·lectiu. I un altre gran objectiu d'aquesta reforma era lluitar contra la compra-venda de càrrecs i dominis eclesiàstics i contra la provisió de càrrecs eclesiàstics per part dels poders seculars (dret d'investidura). Per assolir els objectius d'aquest magne projecte, l'Església no dubtà que la Parròquia li seria un instrument excel·lent, i impulsà la creació d'una gran xarxa de parròquies esteses per tot l'Occident cristià.

5. El Vallès

El Vallès Oriental en l'època que ens ocupa era un territori eminentment rural. Els estudis de Jaume Vilaginés ens proporcionen un ampli coneixement sobre l'Edat Mitjana al Vallès, i concretament sobre l'àrea que ens ocupa, el Baix Vallès (una part d'aquesta recerca ha estat publicada en la nostra revista Notes). En un dels seus treballs (VILAGINÉS, 2006), aquest autor comptabilitza 46 parròquies en el territori del Vallès Oriental a l'Alta Edat Mitjana, moltes de les quals encara subsisteixen, o si més no, perdura l'edifici o part d'aquest. La notícia més antiga d'edifici parroquial a la comarca fa referència a la consagració de la parròquia de Parets, que és de l'any 904. Tot i tenir dades de parròquies vallesanes datades del segle X, Vilaginés afirma que els anys més significats de la construcció d'esglésies romàniques al Vallès deu correspondre al període que va des de 1070 a 1125. En el nostre entorn vallesà, és el moment de les consagracions parroquials. En les actes que es conserven d'aquestes celebracions es dona fe del seu ritual, es solemnitza el paper pastoral de la Parròquia i

es deixa constància dels seus béns, tant patrimonials com fiscals. Eren actes que afermaven lligams i generaven compromisos comunitaris. Un segle d'activitat intensa constructora (d'obra nova, de restauració o d'ampliació dels vells edificis de culte), acompanyaren l'empresa repobladora i colonitzadora del territori. En virtut d'aquestes consagracions, moltes esglésies sota control de senyors laics, passaren a jurisdicció episcopal tot perseguint els objectius de la reforma gregoriana. Les imatges de temple parroquial, amb campanar de torre o espadanya, amb el cementiri al costat i un entramat de construccions ben properes a aquest conjunt que, en molt casos encara es coneix amb el nom de sagrera, foren les peces constitutives del mapa parroquial del Vallès, imatges que encara es poden endevinar en els traçats urbans que han arribat fins als nostres dies. I que, en molts casos, foren l'origen del posterior mapa municipal de la nostra comarca.

Per motius d'espai hem fet una tria de deu esglésies de les que encara perduren restes de les velles construccions medievals. Totes elles són o havien estat temples parroquials ubicats en l'entorn de Mollet. A més del testimoni de les pedres, es conserven també algunes dades documentals de la seva existència i la seva trajectòria. Els segles i les incidències de la història ens han privat d'alguns d'aquests documents tan valuosos del nostre passat, documents ja del tot irrecuperables. Tot i aquestes mancances, encara poden considerar un tresor important el que avui podem contemplar i consultar. És justament això el que volen posar de relleu en aquest escrit i també amb les imatges d'aquests testimonis del nostre passat, interpretades per un veterà artista de Mollet.

Bibliografia

- ADEL, E. Et al. (1991). El Vallès occidental. El Vallès oriental. Catalunya romànica. Vol. XVIII. Fundació Enciclopèdia Catalana.
- ARÉVALO, S. (2012). La reconstrucció de l'església de Sant Sadurní. *Dalmanla* 1: 15-18, Centre d'estudis de Montornès del Vallès
- BLANC, J.M. (1997). Escalada arqueològica urbana. Notes 11: 97-110. Mollet del Vallès.
- CASTILLO, B. I RAMAL, M. (2004). Del camí romà al camí ral 39-51. *Montmeló. Temps, camins i gent*. Ajuntament de Montmeló
- COSTA, M. et al. (2011), *Santiga. Santa Maria l'Antiga. Primera fase de la rehabilitació, 2007-2011*. L'Ordit 4. CREM.
- DANTÍ, J. et al. (2004). Parets 904-2004. Un poble, una parròquia. Ajuntament de Parets del Vallès.
- FERRAN, D. (2009). *Ecclesiae Egarenses. Les esglésies de Sant Pere de Terrassa*. Caixaterrassa
- FOSSIER, R. (2007). *Gente de la Edad Media*. Taurus
- GALTÉS, J. (1985). *Guia històrico-artística de l'església de Sant Vicenç de Mollet*. Sala Fiveller, Mollet del Vallès.
- GALTÉS, J. (1992). Mollet fa mil anys. L'església, la parròquia i el terme de Mollet del Vallès en el Cartulari de Sant Cugat (segles X-XIII). Notes 6: 23-31 CEM, Mollet del Vallès.
- JUNYENT, E. (1971). *Oliba Episcopus. Esbós biogràfic*. Impremta de Montserrat.
- MARTÍ, J.M. (2004). *Sant Esteve de Parets del Vallès fa mil cent anys*. Ajuntament de Parets del Vallès.
- ORTIZ, J.C. (2003). *Santa Maria de Gallecs. Estudi de materials, tècniques constructives i estat de conservació*. Centre d'Estudis Molletans, Col. Vicenç Plantada, 8. Mollet del Vallès.
- PÉREZ, F. (2004). Els orígens del cristianisme al Baix Vallès. *Campsentelles*, 7: 9-20. Centre d'Estudis Santfostencs. Amics de Cabanyes.
- SALRACH, J.M. (1987). *El procés de feudalització. Segles III-XII. Història de Catalunya*, Vol. II. Ed. 62.
- VILAGINÉS, J. (1994). Gallecs, notícies històriques. Notes 8: 31-46. Mollet del Vallès.
- VILAGINÉS, J. (1997). Senyors i pagesos. Les relacions socials i la seva expressió en l'espai a Mollet durant la plena Edat Mitjana. Notes 11: 27-48. Mollet del Vallès.
- VILAGINÉS, J. (2001). *El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental (segles X-XII)*. Biblioteca abat Oliba. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VILAGINÉS, J. (2005) Pere de Rovira, un temple del Vallès. Notes, 20: 43-61. Mollet del Vallès.
- VILAGINÉS, J. (2006). *La gent i el paisatge. Estudis sobre el Vallès medieval*. Col. Textos i estudis de cultura catalana, 106. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VINYALS, F. (1978). Notes de la història de Santiga, petit poble del Vallès. Grup pro Arqueologia i Història de Santa Perpètua de Mogoda.
- VINYALS, F. (1978) Preliminars de la història de Santa Perpètua de Mogoda i Santiga. Santa Perpètua de Mogoda.
- VINYALS, F. (1994). *Història de Santa Perpètua de Mogoda. Des de la Prehistòria als primers anys del segle XX*. Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda.
- VILÀS, E. et al. (2010). *Santiga, una joia del patrimoni cultural i natural*. Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda i Diputació de Barcelona.

Sant Vicenç de Mollet

Les referències més antigues que coneixem de Mollet daten de l'any 993, trobades en documents que parlen de terres del terme de Mollet o bé termenen amb ell, procedents del Cartulari de S. Cugat del Vallès. L'any 1044 es troba documentada l'església de Sant Vicenç, i consta com a parròquia l'any 1066, cosa que significaria que al segle XI l'església ja era territori jurisdiccional i centre d'una agrupació rural de terres i masos.

132

Res no sabem, en concret, de les característiques d'aquesta construcció romànica. A finals del s. XVI, al lloc que aquesta havia ocupat, s'aixecà una església gòtica que fou enderrocada durant la guerra civil del segle passat; només restà en peu el campanar. El temple actual és una construcció feta immediatament després de la victòria franquista. De l'església romànica només es conserva el primer cos de la torre campanar.

El campanar de Sant Vicenç de Mollet, tal com avui es conserva, és una torre de planta quadrada que consta de tres cossos superposats, cada un d'èpoques diferents, fruit d'actuacions arquitectòniques fetes al llarg de la seva història.

El primer cos, en la base, es correspon amb la primitiva església romànica. És una construcció sòlida i austera, sense cap element ornamental. Els seus murs gruixuts, de maçoneria, s'ori-

enten als quatre punts cardinals i s'hi obren petites finestres espitlleres. L'obra fou realitzada amb tècniques constructives inspirades en les edificacions militars romanes, empeltades amb altres d'orientals i visigòtiques (BLANCH, 1997). L'interior d'aquest primer cos es distribueix, en vertical, entre trams d'escala i descansos o petits recintes, que condueixen fins al cos següent.

Per sobre d'aquesta construcció romànica s'alça un segon cos, que es correspondria amb l'església gòtica que desaparegué l'any 1936. En aquest tram es troben les sis campanes instal·lades al campanar. És una obra feta amb pedra carregada i està adornada amb quatre gàrgoles a l'exterior, que representen els quatre evangelistes. La gàrgola de la cara sud, l'àngel que representa Sant Mateu, porta els escuts de Barcelona i Mollet, en record del carreratge de Mollet, i té gravada la data de construcció d'aquest cos, l'any 1591. A l'interior, una volta ogival cobreix el recinte; els quatre nervis que llisquen per la volta partint de la clau, descansen en quatre mènsules ornades, de nou, amb els caps esculpits dels símbols dels quatre evangelistes. Una petita escala condueix fins al cos superior.

L'últim tram fou construït l'any 1910 per instal·lar-hi el rellotge. És una terrassa en el centre de la qual hi ha un castellet de ferro que sosté les campanes del rellotge. Aquest cos està ornamentat en els seus quatre angles per quatre florons de pedra artificial amb garlandes.

Aquesta honorable construcció ha guiat el temps i ha estat testimoni dels treballs de moltes generacions de molletans al llarg d'un mil·lenni.

Santa Maria de Gallecs

Troblem documentada l'església de Santa Maria de Gallecs l'any 1008, però no tenim notícies de quan va ser construïda i consagrada. Restes de paviments paleocristians i preromànics semblen indicar que s'edificà sobre antigues construccions. L'any 1089 se la cita com a parròquia. Amb una trajectòria tan dilatada, les actuacions constructives en l'edifici han estat nombroses. Una intervenció de restauració portada a terme els anys seixanta del segle passat es va fer amb l'objectiu de retornar a la església la imatge de l'edifici romànic. En aquella actuació, a més del repicat del revestiment de les parets, es va fer també a l'interior una excavació arqueològica en la qual es van trobar restes de diverses construccions anteriors, com ara sitges romanes, fragments de diferents tipus de ceràmica, alguna moneda, sepultures, ares, una roda de molí i fragments de pintura mural. A l'exterior es va enderrocar la rectoria adossada a la façana sud; també es soterrà el cementiri i es va refer el campanar per donar-li forma d'espadanya. L'última restauració es portà a terme els anys 2003-04.

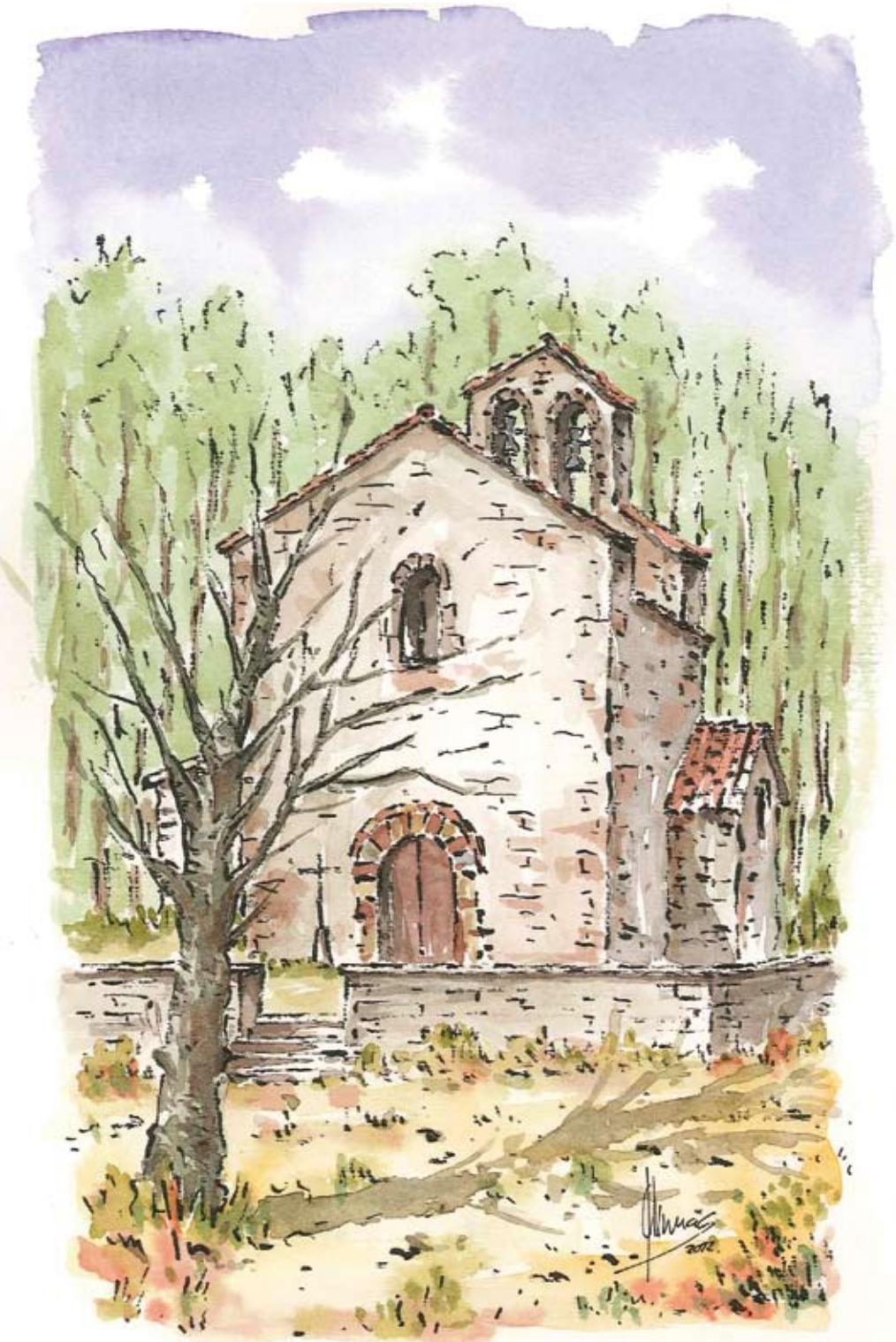
L'edifici que ens trobem en l'actualitat és de planta de creu llatina, d'una sola nau i un transepte de braços molt curts. L'absis és quadrat i orientat a llevant. Als murs de la capçalera s'obren tres finestres de doble esqueixada, de dimensions mínimes. Els arcs i voltes són apuntats. El portal d'accés (originalment obert al mur de migdia i ara situat al mur de ponent) es cobreix amb

arc de mig punt adovellat a l'exterior i apuntat a l'interior. Per sobre d'aquest portal, s'obre també al mur una finestra de mig punt amb un mainell de fust decorat. Els murs són de pedres irregulars disposades en fileres. Adossada al mur nord es troba la sagristia. Envoltant l'església s'havia desenvolupat una sagrera de la qual només queda el cementiri a la banda de ponent.

L'església de Santa Maria de Gallecs es troba al bell mig d'un espai protegit, declarat sòl no edificable. Terres i masos d'aquest espai foren expropiats l'any 1968 (l'església, propietat del bisbat de Barcelona, fou l'únic bé immoble no expropiat), per construir-hi una macrociutat per a uns 130.000 habitants, més una zona industrial, previst en un projecte de l'administració franquista d'Actuació Urbanística Urgent (ACTUR). Havia d'ocupar un espai d'unes 1.500 hectàrees procedents de set municipis afrontats. Una aferrissada lluita popular, que durà 35 anys, va aconseguir que el projecte no tirés endavant.

En l'actualitat, l'espai central de Gallecs té una extensió de 753 hectàrees (60% de les quals són del terme de Mollet). Gestiona la propietat del sòl, en règim de cessió, el Consorci del Parc de l'Espai d'Interès Natural de Gallecs. La funció del Consorci i responsabilitat alhora és assolir els objectius que el legitimen com a Espai d'Interès Natural (PEIN), i que són: garantir que els terrenys es dediquin a activitats agrícoles i forestals, tenir cura de la conservació paisatgística i fomentar-ne l'ús com a espai de lleure per a la ciutadania. Podem afirmar que l'espai rural de Gallecs és un inestimable pulmó verd per a la plana vallesana.

Actualment, l'església està annexionada a la parròquia molletana de Sant Vicenç.

Sant Esteve de Parets

L'església de Sant Esteve de Parets fou consagrada el 13 d'octubre de l'any 904, pel bisbe de Barcelona Teodoric (es conserva còpia de l'acta que dóna fe d'aquesta consagració). L'objectiu era dedicar una església al culte i servei exclusiu de Déu, fet transcendent per a les comunitats cristianes medievals; en realitat, era l'acte fundacional d'una parròquia. Acompanyaven el bisbe clergues i laics, persones prominents que actuaven de testimonis. De la cerimònia s'aixecava acta, un document on es feia constar el que s'hi havia de fer, una font valuosa per conèixer com es fundava un domini parroquial, qui intervenia en un acte tan solemne, quina dotació humana i patrimonial s'assignava a la nova parròquia per al seu funcionament, i també podia servir per advertir de la inviolabilitat de béns i privilegis que se li atorgaven i del càstig que mereixia qui no ho respectés.

L'església de Sant Esteve de Parets és la més antiga documentada de totes les de l'antic bisbat de Barcelona. Per l'acta de la consagració sabem dades prou interessants: la data de la dedicació i el bisbe que la presidí; el nom del prevere, Guadamir, que en tindria cura pastoral i litúrgica; coneixem també l'inventari del patrimoni de la parròquia, béns mobles i immobles que constituïrien el seu patrimoni (una part important eren donacions pel fet d'esdevenir parròquia consagrada a partir d'aquella data; s'hi mencionen els noms dels donadors). Són els béns que havien d'assegurar el manteniment de la parròquia en el futur. Una altra aportació important de

l'acta de consagració és l'enumeració de fins a deu vil·les que configuraven el seu flamant àmbit jurisdiccional. És, en definitiva, el document oficial que dóna fe del naixement jurídic de Parets.

El 13 de gener de 1207 es torna a fer una altra consagració, de la qual es guarda també l'acta corresponent. Sembla que el promotor de les obres en l'edifici parroquial que justifiquen aquesta nova dedicació fou Bernat de Vilarzir (senyor de l'actual Torre d'en Malla). La va presidir el bisbe Pere Cirar (o Sirac). La cerimònia sembla que fou ben solemne, com fa pensar la presència notable de personalitats en l'acte. El capítol de la catedral de Barcelona hi assistí en ple, juntament amb grans propietaris i homes eminents del poble; tots signaren com a testimonis.

No sabem com era l'església consagrada el segle X, si era obra nova o bé una intervenció en una construcció anterior. Les restes romàniques integrades en l'edifici actual (un absis semicircular i un fragment de mur), presenten traces constructives de tipus llombard que fan pensar en una construcció de finals del s. XI, de la qual no es té cap notícia. Les obres del s. XIII, motiu de la segona consagració es devien fer a partir de la construcció llombarda esmentada. L'edifici tenia planta de creu llatina amb tres absis a la capçalera; el central (que encara es conserva) tenia quatre lesenes separades per dues arcuacions cegues que definien cinc panys de paret. L'absis lateral —de Santa Maria— encara era en peu a principis del s. XX. Un incendi de les tropes de Felip V l'any 1704 i un altre el 21 de juliol de 1936 gairebé esborraren per sempre la fàbrica romànica. El temple actual és una construcció neoromànica de la postguerra.

Santa Maria de Montmeló

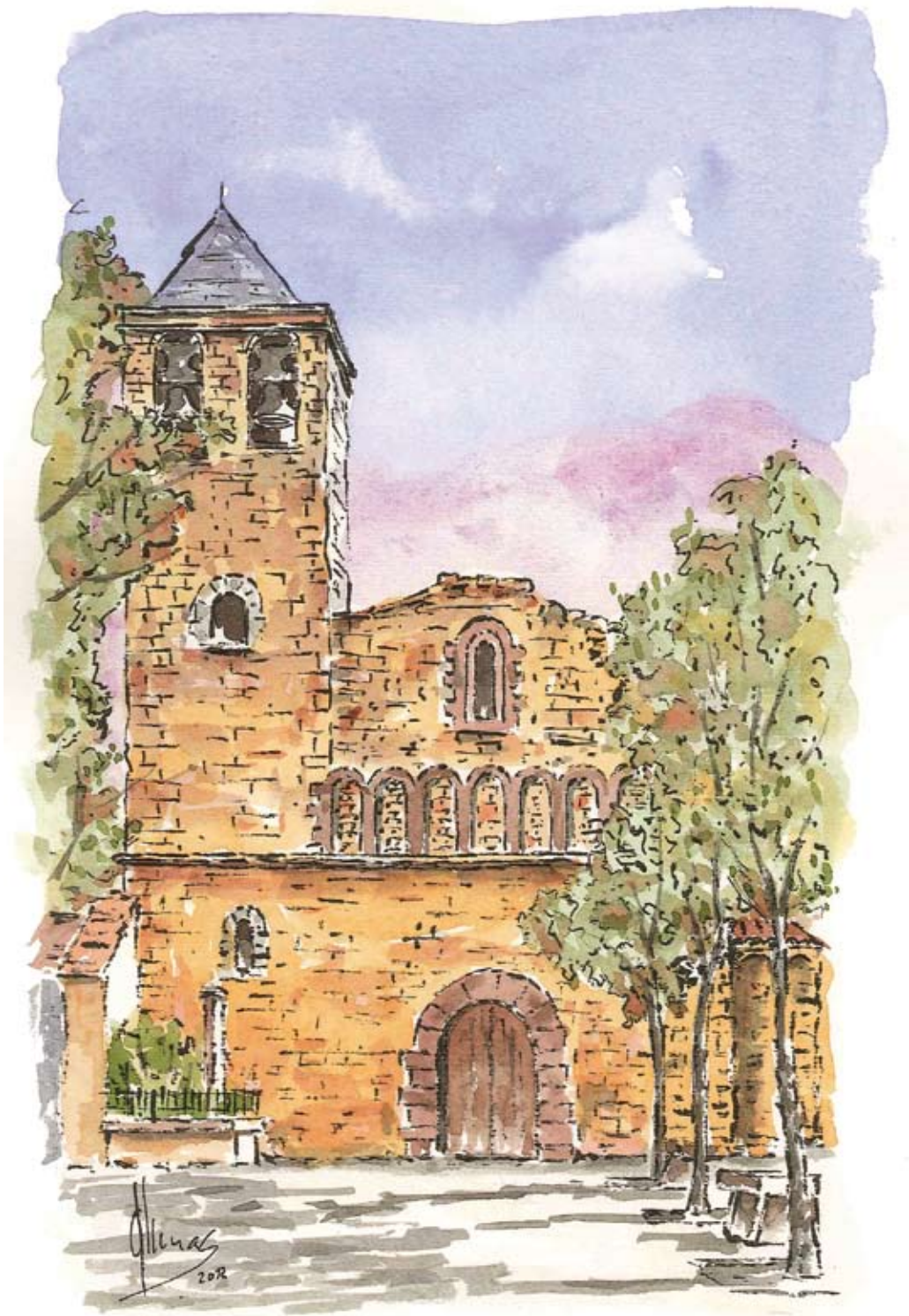
La primera referència que s'ha trobat sobre aquesta església és de l'any 945, dins l'acta de consagració del monestir de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona. El bisbe i els comtes de Barcelona donaven a l'abadessa d'aquest cenobi, entre d'altres possessions, l'església de Santa Maria de Montis Melonis, "...vull i em plau que, ben aviat, l'església de Santa Maria, situada a Montmeló, tingui sacerdot propi i que les dècimes i primícies de vila Ricardi i Spincellos s'ofereixin en obsequi de Sant Pere i també de la seva abadessa..."

L'església de la qual ens parla el document del segle X era una petita construcció, amb una nau de planta rectangular que es cobria amb volta de canó, encapçalada per un absis semicircular cobert amb volta de quart d'esfera. Un doble arc triomfal feia de nexa entre la nau i l'absis. Aquesta construcció primitiva quedà col·locada transversalment respecte de la actual església neoclàssica. Es conserva l'absis primitiu i l'antiga paret meridional és avui la façana on se situa el portal d'entrada. S'hi conserven encara dues finestres de mig punt que se sumen a altres de la mateixa època repartides arreu de l'edifici. Es conserva també la torre campanar, amb un cos superior superposat a la construcció romànica, on estan instal·lades les campanes.

Com la immensa majoria de les esglésies rurals de la nostra comarca, l'austeritat decorativa caracteritzava aquella primera construcció romànica. Restes de murs mil·lenaris de Santa Maria de Montmeló han conservat, in situ, fragments de pintura mural que es poden datar de finals del segle XII o primer terç del XIII; estan situades a l'interior de l'absis semicircular de la capçalera.

Com és habitual en decoracions murals d'aquesta època, el mur de suport estava dividit en tres registres. Tot el conjunt està molt deteriorat per poder reconstruir amb precisió el seu contingut iconogràfic; no obstant això, en el registre intermedi són força clares les escenes que representen l'anunciació i l'epifania. En els altres dos registres, el dany patit per les pintures al llarg dels segles és gran (havien estat cobertes per una capa de calç que encara es veu força); es pot interpretar que, en el registre superior hi havia representada la *Maestas Domini* (Pantorçador dins una *mandorla*, envoltada dels símbols dels quatre evangelistes) i en el registre més baix, la decoració era de tipus floral. L'absència de decoració escultòrica a l'edifici és una altra característica. Es conserva, però, un capitell visigòtic amb motius vegetals molt esquemàtics, que es troba reutilitzat com a material constructiu en el doble arc triomfal que separa la nau de l'absis de la capçalera.

Al Museu Municipal de Montmeló hi ha un mòdul dedicat a l'època medieval que se centra en les pintures romàniques de l'església de Santa Maria.

Sant Sadurní de Montornès

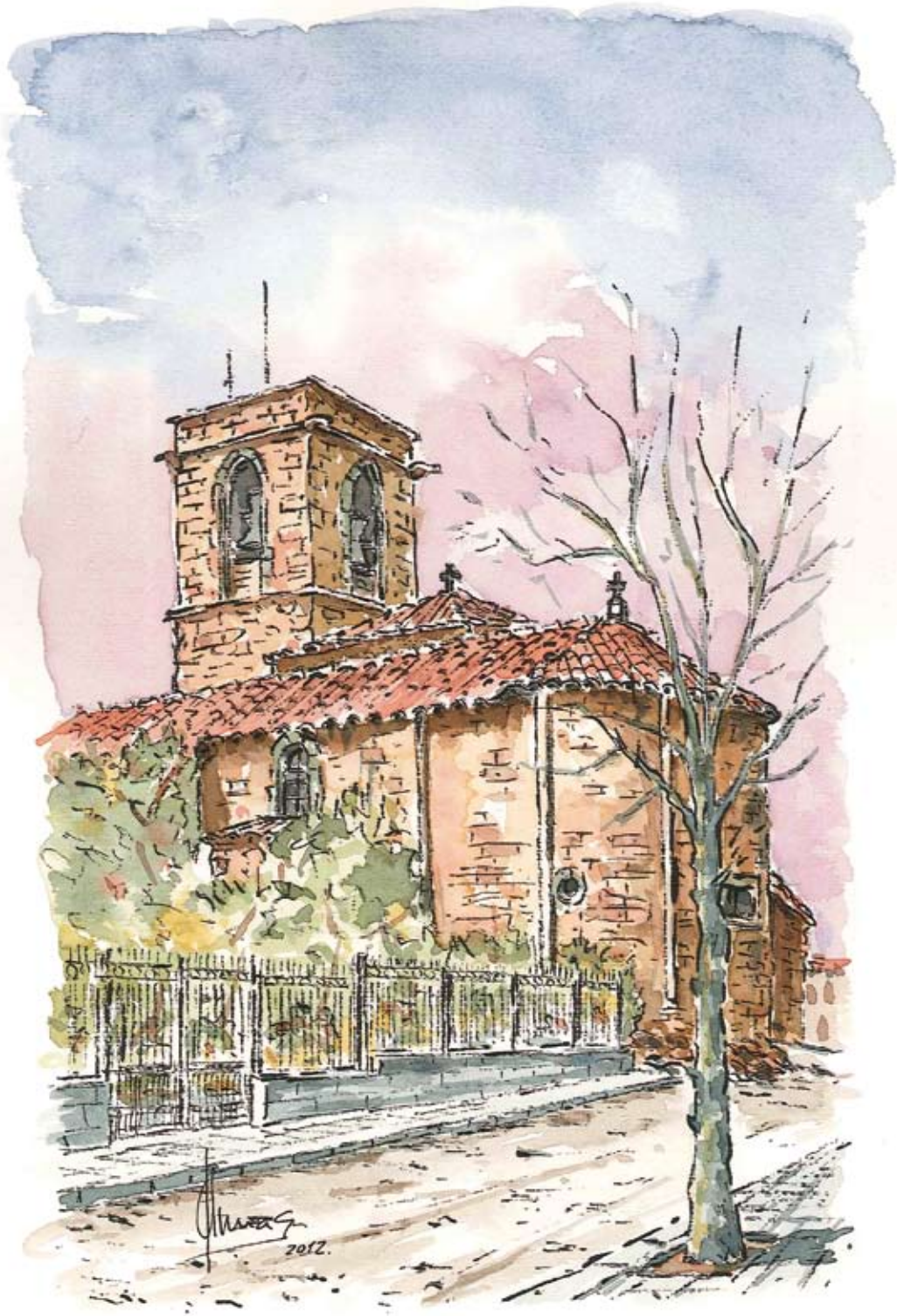
El lloc de Montornès és citat per primera vegada en la dècada dels anys setanta del segle X. Al llarg del segle XI hi ha també notícies en diferents documents de donacions, permutes o testaments, amb el topònim de Palau Almanda, Palau Dalmanla o Palatio Amigdali. Així, l'any 1060, el bisbe de Barcelona fa una donació a una dona i els seus fills d'un alou episcopal que comprèn el castell de Ribes i set parròquies de Barcelona i rodalies, entre les quals es nomena Sant Sadurní de Palau Dalmanla.

Sant Sadurní tingué un altar en benefici de Santa Maria, que consta per primera vegada en documents datats l'any 1219 (és el que s'anomena benefici eclesiàstic, que era un càrrec que l'Església conferia canònicament, al qual anava annexa una renda). Un segle més tard, el beneficiat passà a ser el rector de la parròquia. Aquest benefici generà tensions i enfrontaments entre el rector i l'abadessa de Sant Pere de les Puelles quan aquesta, l'any 1348, assumí pel seu comp-

te el dret de patronatge, que consistia en la potestat de nomenar o presentar un clergue per ser nomenat titular del citat benefici de l'altar de Santa Maria. També els senyors de Montornès reivindicaren gaudir d'aquest benefici mig segle més tard, fent valdre el fet que gaudien del dret de patronatge.

L'edifici parroquial va ser objecte de diverses actuacions al llarg dels segles. El temple de principis del segle XX va ser incendiat el 21 de juliol de 1936 i el foc va destruir mobiliari i objectes de culte de valor, només va quedar l'estructura de pedra. Desaparegué també tot l'arxiu parroquial, que conservava informació de gran valor, la rectoria, les campanes...

En l'actualitat, de la construcció romànica només es conserva el gran absis. És una construcció llisa; cinc lesenes distribueixen el conjunt del mur en bandes, amb una finestra central de simple esqueixada i decorada. Queda també una altra finestra absidal de doble esqueixada, que es troba mig tapada. El sòcol està treballat amb petits carreus molt regulars i ben col·locats; des de l'exterior es veu que aquest va ser sobrealçat. L'interior s'ha anat refent amb retaules i mobiliari, dins el projecte de restauració gairebé total que requerí l'incendi de l'any 1936. Les parets interiors estan totalment enguixades.

Santa Maria de Martorelles

L'església parroquial de Santa Maria de Martorelles, al centre del municipi de Martorelles de Dalt, la trobem documentada per primera vegada l'any 1005, en una permuta entre un tal Guillem i el bisbe de Barcelona, en la qual el bisbe cedeix l'església de Sant Martí a Guillem, a canvi de diversos béns immobles que aquest posseïa prop de la parròquia de Santa Maria. La mencionada capella dedicada a Sant Martí (també localitzada a l'actual terme municipal), està igualment documentada l'any 1005; tenim notícies que fou restaurada el segle XVIII i sembla que va ser enderrocada l'any 1920. El topònim Martorelles de Dalt es troba citat en un document encara més antic d'una venda feta l'any 992. Les referències a *Santa Maria de Martorelles* sovintegen en documents al llarg de tot el segle XI i ens arriben notícies diverses fins l'època moderna. Un segle després de la seva primera menció, el 27 de juliol de 1105, consta que l'església fou consagrada pel bisbe Berenguer de Barcelona, fet que fa intuir que l'edifici parroquial va ser renovat prèviament a aquest acte. L'any 1161 el bisbe de Barcelona Guillem donà l'església amb tots els seus béns, alous i sagrera a la canongia de la catedral de Barcelona, que ostentà el dret de patronat, pel qual gaudia del privilegi de presentar, per a la seva designació, els clergues que exercirien el seu ministeri a la parròquia. L'església de Santa Maria pagava els drets de visita pasto-

ral, juntament amb Sant Fost i Sant Cebrià de Cabanyes. El deure episcopal de visitar la pròpia diòcesi es fonamenta en un costum molt antic. A canvi, la parròquia pagava anualment a la seu de Barcelona una quantitat estipulada. L'interès del visitador es podia centrar en la conducta de les persones o en l'estat dels béns mobles i immobles.

L'església de Santa Maria ha estat objecte de nombroses intervencions arquitectòniques al llarg del seu mil·lenni d'existència. Tal com la trobem ara, l'edifici consta d'un absis semicircular orientat a llevant, cobert amb volta de quart d'esfera. Al mur d'aquest absis s'obren tres finestres amb arc de ferradura i una llinda de pedra situada per sobre de cadascuna. De finestres avall, les filades del mur són d'aparell romànic (s. XI), la resta són fruit d'una reforma posterior que incloïa també la coberta absidal. L'absis connecta amb la nau a través d'un arc toral i ben a prop seu s'hi veuen restes de pintura mural força deteriorada amb figurats de difícil interpretació. A la nau s'obren tres capelles al mur de tramuntana i tres més al de migjorn fetes a partir de mitjans del s. XVI. La coberta de la nau és de volta apuntada, amb tramades separades per arcs també apuntats. Contigu a l'absis, a la banda nord, se situa el campanar de torre de planta quadrada, que conserva tota la part baixa i part d'una paret d'època romànica, i que fou reforçat en època moderna amb un gran talús com el de l'absis. Encara es conserven algunes peces d'orfebreria, salvades de les agressions de 1936, objectes que han constituït al llarg dels anys un tresor prou estimat per la feligresia.

En l'actualitat, Santa Maria de Martorelles depèn de la veïna església parroquial de Sant Joaquim de Martorelles.

Sant Cebrià de Cabanyes

(Sant Fost de Campsentelles)

L'església i antiga parròquia de Sant Cebrià de Cabanyes és nomenada en diferents documents (el més antic de l'any 1001) de venda, permuta, donació de propietats o testaments... al llarg dels segles XI i XII, fet que fa pensar que ja l'any 1000 era una comunitat amb parròquia i feligresia. No coneixem la data de construcció de la primera església però sí sabem que l'any 1192 unes obres, possiblement d'ampliació, culminaren en la consagració d'una església renovada pel bisbe de Barcelona. Des de mitjans del segle XIII, Sant Cebrià, juntament amb l'església parroquial de Sant Fost de Campsentelles, estigueren sota el patronatge del priorat de canonesses de Montalegre de Tiana, fins que aquesta comunitat es traslladà a Barcelona, a mitjan segle següent.

Sembla que a partir d'aquestes dates, la trajectòria d'aquesta església estigué molt vinculada a la veïna de Sant Fost. Amb la davallada demogràfica de finals de l'edat mitjana s'inicia un procés de crisi i decadència que perdura fins als nostres dies: primer s'acordà la fusió amb Sant Fost i poc després esdevingué sufragània d'aquesta parròquia; més tard es reduí el culte a uns pocs dies assenyalats de l'any, per acabar per suprimir-lo totalment. El fet d'estar tancada anà deteriorant l'edifici i amb el pas dels anys, en un estat de ruïna molt avançat, el grup santfostenc Amics

de Cabanyes promogué una campanya en pro de la seva restauració, que amb el suport de les institucions es portà a terme l'últim terç del segle XX.

Ateses les característiques constructives que presenta l'edifici, els experts pensen que l'obra és de començaments del segle XI. La primitiva església devia tenir planta de creu llatina, amb un absis semicircular i dues absidioles, orientats a llevant. Del transsepte només es conserva la part que dóna al nord; del braç de migdia no s'ha trobat cap vestigi. La nau està coberta amb volta de canó lleugerament apuntada i la de l'absis amb volta de quart d'espera; un arc triomfal fa de nexa entre aquest dos espais. L'aparell dels murs està format per carreus de grans tanyes i filades senceres en la part baixa de bona part de l'edifici. En el mur nord i l'absidiola corresponent, els carreus són més petits. El portal d'entrada s'obre a ponent i està cobert amb arcada, timpà i llinda. Als murs s'obren finestres, unes de doble, alguna de simple esqueixada i en forma de creu la del mur occidental, situada sobre el portal d'entrada. Un campanar d'espadanya s'aixeca per sobre del creuer, a la banda de tramuntana.

Al Museu episcopal de Vic es conserva un frontal d'altar, pintat al tremp sobre fusta, procedent d'aquest temple i que els experts daten entre mitjans del s. XIII i la primera meitat del s. XIV, bé com a obra de transició del romànic al gòtic, o bé l'inclouen dins del gòtic lineal. L'espai pictòric està dividit en vuit compartiments rectangulars on es narren escenes de la vida i el martiri de Sant Cebrià, bisbe de Cartago.

S'hi celebra l'eucaristia el dia de l'aplec, el 17 de setembre. L'ermita també es pot visitar els matins d'alguns diumenges.

Santa Perpètua de Mogoda

L'actual temple parroquial de Santa Perpètua de Mogoda és un edifici de tres naus rectangulars cobertes amb volta de canó apuntada la central, de canó seguit la del nord i coberta moderna la de migdia. La capçalera triabsidal es corona amb un cimbori cobert amb una cúpula. Adossada al mur de tramuntana hi ha la part baixa d'un campanar que sembla que no es va arribar a acabar mai. Es conserven algunes restes de decoració mural i d'arcuacions i lesenes en la part exterior dels murs. La nau de migdia i el campanar actual són posteriors.

146

Les primeres notícies d'aquesta església s'han trobat en un document de permuta de béns immobles de l'any 998, i al llarg del s. XI es troba mencionada en diverses ocasions. Un document de l'any 1063 ens parla d'una sagrera amb carrers que envoltava un temple anterior al que avui es conserva. Aquest temple hauria estat consagrat, ja que el dret d'asil eclesial propi de les sagreres es concedia en l'acte de consagració i l'actual església fou consagrada l'any 1178 (l'any 1984 es descobriren restes d'un absis sota mateix de l'altar major de l'edifici actual que podrien ser d'aquest primer temple).

De l'any 1075 és un document que parla del jurament d'un testament sacramental celebrat a l'altar de la capella de St. Joan, "dins l'església de Santa Perpètua de Mogoda", diu el text. El privilegi del Testament Sacramental (oral, davant testimonis, fet amb motiu d'absentar-se el testador lluny del seu lloc de residència i presumiblement en perill de mort) era també concedit a

l'altar de Sant Fèlix, o de la Santa Creu, de l'església de St. Just i Pastor de Barcelona i a l'antiga diòcesi de Girona, —a l'altar de la Puríssima Concepció de Sant Martí S'Acosta?— Per primera vegada, l'església de Santa Perpètua de Mogoda és mencionada com a parròquia en un document de 1084. Es tenen notícies de la realització de diverses obres al s. XII, ampliació o noves obres que conformaren el temple que el bisbe Bernat de Barcelona consagrà l'any 1178.

La intensa recerca portada a terme per estudiosos locals i molt especialment per Fermí Vinyals, ha posat de manifest que el lloc ha estat habitat ininterrompudament des dels primers segles de la nostra era, amb restes d'una vil·la romana al subsòl mateix de l'església. Aquest autor afirma que "entre finals del s. III i principis del IV podia haver-hi hagut culte cristià a la casa mare de la població i sobre el seu solar s'hi han edificat ja dos temples; l'últim, que és l'actual, cova les ruïnes de l'anterior i també les de la casa de l'època romana" (VINYALS, 1978). El primer temple —al qual correspondria l'absis trobat sota l'altar major l'any 1984— podria ser un petit edifici del s. X. Les diferents campanyes d'excavació han proporcionat diverses troballes que es guarden al Museu Municipal de Santa Perpètua; entre elles, dues creus de pedra d'una sola peça cada una, trobades l'any 1975 sota la teulada del s. XII d'aquest temple. Els experts les daten, l'una entre el s. IV-V i la segona entre els s. V-VII.

Al Museu Diocesà de Barcelona es guarda un frontal de l'altar procedent d'aquesta parròquia, una obra notable de l'època de transició del romànic al gòtic. Està pintat al tremp sobre fusta i narra el martiri de Santa Perpètua i els seus companys, el s. III a Cartago. Una còpia fotogràfica, en color i mida de l'original es conserva dins la mateixa església.

Santa Maria l'Antiga o Santiga

El paratge de Santiga es troba en el terme municipal de Santa Perpètua de Mogoda, a dos quilòmetres del nucli urbà. Santiga era una vila rural independent fins a la seva agregació a Santa Perpètua l'any 1847. A l'espai que avui és anomenat la plaça trobem importants vestigis del castell, on residiren nissagues importants, com ara els Santiga, els Plegamans i els Sentmenat i ben a prop del castell hi ha el safareig i l'església de Santa Maria l'Antiga o Santiga, en altre temps parròquia i avui sufragània de l'església de Santa Perpètua. L'altra gran nissaga local, els Canalies, tenien la residència a l'actual Torreferrussa. Canalies és el nom que rep l'actual riera de Santiga, i per extensió, la vall, en els documents medievals. La pagesia vivia en masos dispersos.

Els documents més antics on se cita Santa Maria l'Antiga són dels anys 983 i 994, del Cartulari de San Cugat del Vallès, en els quals és nomenada *esglesiola*. Al segle XI, però, els documents ja parlen d'església i de parròquia. Diferents intervencions arqueològiques, la més recent, una rehabilitació en profunditat de 2008 a 2011, han refermat les tesis de l'estudiós local Fermí Vinyals, fetes des d'una exhaustiva recerca documental. Vinyals intuïa la gran riquesa arqueològica de l'entorn de Santa Perpètua i Santiga. En l'última intervenció s'ha excavat gairebé tot el subsòl de l'església actual, fet que ha permès conèixer amb força precisió l'evolució històrica

de l'edifici i s'ha comprovat que el lloc de Santiga ha estat ocupat ininterrompudament, al menys des de l'època romana fins a l'actualitat. Fruit d'aquestes obres, s'han trobat:

Al subsòl de l'església i al seu entorn, una vil·la romana de dimensions considerables que es pot datar entre els segles I i V. Estructures tardoromanes i visigòtiques fetes a partir de l'obra romana: una llar de foc, restes de ceràmica i una gran sitja amb deixalles i entre elles, un esquelet humà abocat, interpretat com una evidència de la presència d'esclaus en la societat d'aquella època.

Una església preromànica de petites dimensions, l'esglesiola citada, obra d'època carolíngia, la principal aportació de les obres del 2011 i una necròpoli de tombes antropomorfs dels s. IX-X.

L'església romànica (s. XI i XII), d'estil llombard, és un edifici d'una sola nau rectangular, absis semicircular orientat a l'est, volta de canó sustentada per dos arcs torals i un campanar de torre adossat a la banda nord, del qual es conserva la part baixa. L'esglesiola, aterrada i terraplenada, va quedar dins aquesta nova església. Coincidint amb una consagració documentada es devia fer una ampliació de la nau central per la banda de ponent. El s. XIII es construeix una capella a la banda sud dedicada a Sant Joan. Tres arcs de mig punt comuniquen aquest espai meridional amb la nau central. Posteriors intervencions anaren configurant un edifici que s'ha volgut conservar en bona part en la citada intervenció arqueològica.

Al Museu Diocesà de Barcelona es conserven tres fragments d'una ara d'època paleocristiana trobada al cementiri.

L'any 1936 desaparegué de Santiga una talla policromada d'una maredeu, possiblement del s. XII.

Santa Maria de Palau-solità

La referència documentada més antiga d'aquesta església data de l'any 981, amb motiu d'una deixa que una dona fa de 4 egües a l'església de Santa Maria de Palau-solità. L'any 1068, en un altre document, és anomenada parròquia.

Una altra data transcendent en la història d'aquest edifici és la del 14 de novembre de 1122; es conserva el document que en dóna notícia: "vetllant pel bé comú, el venerable Oleguer, arquebisbe de Tarragona per la gràcia de Déu, i la comunitat de canonges de Barcelona que li són confiats, juntament amb una gran concurrència del poble, es reuniren solemnement per a consagrar una església de Déu en honor de Santa Maria, Mare de Déu, al Comtat de Barcelona, al Vallès, al lloc anomenat Palau-solità..."

En l'església de Palau-solità s'han fet obres d'ampliació o reforma al llarg de segles, sense que es tinguin documentats el contingut de les intervencions i les dates. Queden, però, força restes de l'antiga construcció romànica, tal volta del s. XII, integrades a l'edifici actual i prou visibles a l'interior. La planta original podria haver estat de creu grega, orientada perpendicularment a la de l'edifici actual. Entre altres, queda un tram de nau, de la banda de migdia, coberta amb volta de canó apuntada, suportada per arcs formes també apuntats. Els absis desaparegueren en alguna reforma antiga. L'aparell dels murs és de difícil datació. El campanar, de planta quadrada, és del s. XVI. Conserva un retaule gòtic atribuït al mestre d'Artés.

L'antic terme parroquial de Santa

Maria de Palau-solità, popularment conegut com la Sagrera i situat a la dreta de la riera de Caldes, configura el municipi de Palau de Plegamans, juntament amb el terme parroquial de Sant Genís de Plegamans, emplaçat a l'esquerra de la riera de Caldes.

Dins el terme de Palau-solità, a migdia, es troba la capella de Santa Magdalena, indret on hi hagué la Comanda templera de Palau del Vallès. L'Orde Militar del Temple de Jerusalem va arrelar aviat a Catalunya i demostraren un especial interès per la comarca del Vallès. Afavorida amb nombroses donacions de la noblesa de la zona, l'Orde creix i es fa poderosa a partir de l'adhesió d'una família, els Rovira, cap a mitjans del s. XII. Berenguer de Rovira feu donació de possessions que tenia prop de la casa de la comanda, ingressà a l'orde, i arriba a ser comanador de Palau. El seu germà, Pere de Rovira, havia arribat encara més amunt: va ser el primer mestre provincial de la Corona d'Aragó i Provença. Centre neuràlgic de les possessions temples a Catalunya, va ser un convent important dins l'Orde, amb influència a la província d'Hispania i Provença.

La Comanda de Palau estava situada en una petita elevació del terreny, a la riba dreta de la Riera de Caldes. De l'antic edifici temple només queda la capella i part de la muralla que tancava el conjunt. El mur arriba a fer 4,5 m. d'alçada i 0,90 de gruix. De la casa convent no en queda res; devia ser del s. XII, construït a partir d'una edificació fortificada de la família de Rovira. La capella, l'església de Santa Magdalena, era una construcció senzilla de planta rectangular i capçalera plana, volta de canó apuntat i una espadanya lleugerament desplaçada a l'esquerra. Capella i dependències són un conjunt típic de comanda templera rural, austera i funcional.

